

Vytautas Kazimieras Jonas Paulius Antanas Juozas Leonardas
Bieliauskas Bradūnas Grinius Jurkus Vaičiulaitis Girnius Andriekus

Literatūra ir menas

Politika

Religija ir filosofija

Pasaulio lietuviai

Istorija

Mintis ir gyvenimas

Knygos

KULTŪROS TRAGIZMAS

Parašė ANTANAS MACEINA

IVADAS

Kultūra yra žmogaus kūryba. Joks gyvulys kultūros nekuria ir negali kurti, nes jis negali išsiveržti iš savos aplinkos, negali pakilti viršum gamtos ir tuo pačiu negali savo darbams suteikti objektyvinės prasmės. Jis yra suaugęs su sava gyvenamąja aplinka. Jis yra šitos aplinkos dalis. Jis sudaro su ja, Uexküllio žodžiais tariant, vieną melodiją, sukomponuotą pagal kontrapunkto dėsnius. Gamta gyvulį tam tikroje aplinkoje pagimdo ir pati jį su šita aplinka suderina. Ji duoda jam visa, kas reikalinga jo buvimui išlaikyti. Gyvulys yra aprūpinta būtybė. Tarp gyvulio ir gamtos nėra tarpo. Jis nestovi prie šios gamtą, bet jis gyvena gamtoje giliausia šio žodžio prasme. Todėl kultūra jam yra ne tik negalima, bet ir nereikalinga.

Tuo tarpu žmogus, tasai „pirmutinis kūrinių laisvūnas“ (Herder), gyvena jau nebe vienoje kurioje apręžtoje aplinkoje, bet visame plačiajame Dievo pasaulyje. Aplinkos jis nebeturi. Jis turi tikrai pasaulį jo visumoje. Žmogus, pasak Herderio, neturi tokios vienybės ir ankštos srities, kur jo lauktų tik vienas kuris darbas. Aplinkui jį guli ištisas darbų ir paskirčių pasaulis. Jis supranta viską. Jo sielos galios apima visą pasaulį. Jo įvaizdžiai nėra nukreipti tik į vieną tašką. Jis todėl gyvena gamtoje tik savo paviršiumi, nebūdamas su ja sujungtas savo gelmėmis. Užtat jis ir yra neaprūpinta būtybė. Gamta žmogui nieko neduoda, kas tiesioginiu būdu jį išlaikytų, kas jį apgintų nuo šalčio, nuo karščio, nuo žvėrių, nuo nuodingų augalų; kas tikėtų jo drabužiams, jo pastogei, net jo maistui. Žmogus

gema nuogas ne tik fizine, bet ir metafizine prasme.

Ir vis dėlto žmogus turi pasaulyje išsilaikyti. Jis pasirodė žemėje ne tam, kad išnyktų, bet tam, kad teigtų savo buvimą, kad jį išvystytų, ir įtvirtintų, kad patį jam grasantį pasaulį pavergtų ir apvaldytų. Kuo pasigelbėdamas jis gali šią savo uždavinį atlikti? Į ką atsiremęs jis gali išsilaikyti ir apsiginti nuo tykojančios nelaimės? Jeigu gamta jam nieko nėra davusi, tai savo buvimui sąlygas jis turi susikurti pats. Jeigu gamta jį išstūmė iš pirmykščio rojus, tai prarastą tėviškę jis taip pat turi pasigaminti pats. Jis pats turi pasistatyti naują pasaulį: pasaulį naujų formų, naujų objektų, naujų jausmų ir įspūdžių, kuriame jis būtų namie, kuris jam būtų savas ir artimas, kuris sudarytų pagrindą jam gyventi ir tobulėti.

Šitas tad naujas pasaulis, šitos naujos žmogiškojo gyvenimo bei veikimo sąlygos kaip tik ir yra k u l t ū r a. Ji duoda žmogui tai, ko jam nedavė gamta. Ji žmogų apsaugo ir išlaiko. Ji yra žmogaus tėviškė ir anas prarastasis rojus. Žmogus kuria kultūrą ne žaismui, ne malonumui, bet būtiniausiam savo buvimo reikalui. Kultūrinė kūryba yra žmogaus gyvenimo uždavinys, gal net vienintelis uždavinys. Ji yra žmogaus buvimo būdas, nes ž m o g u s b ū n a k u r d a m a s. Todėl kultūros kilmė prasideda su žmogaus kilme. Nėra buvę nė vieno tarpsnio ir nė vieno" žmogaus, kuris nebūtų turėjęs kultūros. Nekultūringas žmogus negali tiesiog fiziškai gyventi, nes jis negali išsilaikyti pirmykštėje laukinėje neperkeistoje gamtoje. Atskiros kultūrinės sritys gali atsirasti ir išsivystyti gana vėlai. Tačiau kultūra savo pagrindais yra buvusi visados. Kalba, įrankis ir bendruomenė yra tos pirmykštės ir pagrindinės sąlygos, kurios yra būtinos žmogui išsilaikyti. Jos tad kyla sykiu su pačiu žmogumi. Todėl kaip gyvuliui yra reikalinga gamta, taip žmogui yra reikalinga kultūra. Žmogus yra kultūringas pačia savo esme. Kurdamas kultūrą, žmogus teigia save, kaip žmogų. Jis savotiškai sukyla prieš gamtą, prieš gyvuliškąjį buvimo būdą, apreiškdamas tuo pačiu savo didybę ir savo galią. Gamtos atžvilgiu žmogus yra sukilėlis. Ir šitas sukilimas yra „tikrasis pasaulinės istorijos turinys" (H. Schaller). Tačiau ji yra ir kultūros tragizmo priežastis.

1. Kultūros tragizmo pergyvenimas

Kultūrai kurti žmogų yra apsprendusi pati prigimtis. Kultūra, kaip matėme, yra esminė žmogaus gyvenimo būtinybė. Ji padeda pagrindą žmogui būti, ji apreiškia jo vidaus pasaulį, jį suartina jį su kitais žmonėmis ir tuo būdu įvykdo būtiną jo norą būti drauge. Ji galop palaiko jo praeitį ir neša jo istoriją. O vis dėlto, kai jis šią kultūrą susikuria, kai atsistoja priešais savo rankų darbus, jis pradeda jausti, kad susikūrė ne tai, ko giliausia savo esme buvo norėjęs. Jis pradeda jausti, kad jo kūriniai ne visiškai atitinka jo vidaus pasaulį, ne visiškai tobulai jį išreiškia ir tuo būdu ne visiškai pilnai jį patenkina. Su kiekvienu kultūros kūriniu yra susijęs kažkokios gilios tra-gikos pergyvenimas. Ne dėl to, kad šitie kūriniai yra daugiau ar mažiau netobuli, daugiau ar mažiau nepasisėkė. Kiekvienas kūrėjas žino, kad dėl medžiagos nelankstumo, dėl jos visiškai kitokios prigimties, negu dvasia, kūrybiniai žmogaus pasiryžimai negali būti įvykdyti visu pilnumu, ir medžiaga negali virsti visiškai tobula dvasios apraiška. Tai viso mūsų žemiškojo gyvenimo nepasisėkimas. Tai visų mūsų darbų netobulumas. Bet jis nėra tragiškas. Jis yra tik sunkus ir skaudus.

Tuo tarpu kultūros nepasisėkimas yra pergyvenamas žymiai giliau. Kultūriniai kūriniai yra

pergyvenami ne tik kaip netobuli, bet kaip iš principo nepasisekę, kaip iš principo nepataikę ten, kur žmogus norėjo. Kultūrinis kūrinys nepatenkina žmogaus ne dėl savo atsitiktinių netobulybių, bet dėl esminio savo pobūdžio. Kultūra žmogui pradeda atrodyti kaip viena didelė klaida ir apsirikimas. Kultūrinės tragikos pergyvenimas darosi susijęs su pačia kultūros linkme. Žmogus džiaugiasi kultūriniais laimėjimais ir jais didžiuojasi. Jis nuolatos juos kuria ir jais naudoja. Tačiau po visu šituo džiaugsmu, po visa šita didybe ir nauda slypi kažkoks „ne tai“, kažkoks gilus nusivylimas, kažkokios klaidos ir apsirikimo jausmas. Dar daugiau! Žmogus jaučia esąs priverstas šitą klaidą ir šitą apsirikimą nuolatos kartoti, esąs priverstas imtis kultūrinės kūrybos ir daryti ne tai, kas turėtų būti ir ko jis giliausia savo esme norėtų. Jis jaučia, kad kultūroje jis nuo kažko nutolsta ir kažką palieka. Ir vis dėlto jis turi nutolti ir turi palikti. Kultūrinė kūryba virsta savotišku žmogaus likimu, iš kurio jis negali išsivaduoti, nuo kurio jis negali pabėgti, kuriam jis yra būtinai palenktas, su kuriuo tačiau jis negali susitaikyti, nes jis veda ne tuo keliu ir duoda ne tai, ko žmogus savo gelmėse trokšta.

Iš šito jausmo kaip tik ir kyla kultūros, kaip savotiškos kaltės pergyvenimas. Kurdamas kultūros kūrinį žmogus jaučia darąs kožkokį nusikaltimą. Holderlinas viename laiške savo motinai poezijos rašymą yra pavadinęs nekalčiausiu iš visų darbų. Heideggeris, aiškindamas šitą posakį, pastebi, kad poezijos rašymas apsireiškia kukliu žaismo pavidalu. Jis savarankiškai išranda savo vaizdų pasaulį ir netrukdomai pasilieka fantazijos srityje. Tuo būdu šitas žaismas išsivaduoja - iš apsisprendimą rimtumo, kuris visados šiaip ar taip yra "kaltas. Poezijos" įjungimas į žaismo pasaulį nėra vienintelis. Huizinga visą kultūrą yra mėginęs suprasti, kaip žmogaus žaismą. Ir ne be pagrindo. Kiekviena kultūros sritis, ne tik poezija ar menas apskritai, yra žmogaus kūryba, vadinasi, savarankiškas ir laisvas jo fantazijos išradimas. Kiekvienas kultūros kūrinys netrukdomai gyvena vaizduotės pasaulyje. Todėl šia prasme kiekvienas kūrinys išsivaduoja iš apsisprendimo rimtumo ir virsta savotišku žaismu. Kultūrą žmogus kuria žaisdamas.

Tačiau šitame žaisme kaip tik ir glūdi kultūros tragizmas. Kultūra yra žmogaus žaismas. Tačiau žmogus jaučia, kad ji negali ir neprivalo būti žaismas, kad ji neturi stovėti anapus apsisprendimo, kad pats jos kūrimas jau yra savotiškas apsisprendimas, savotiškas susidūrimas su gyvenimo rimtimi. Kurdamas kultūrą žmogus žaidžia ne kuo kitu, kaip pačiu gyvenimu ir pačia būtimi. Todėl šitas žaismas darosi iš vienos pusės pavojingas, iš kitos — nusikalstamas. Tas pats Holderlinas viename eilėraštyje sako: „Mums, jūs poetai, yra lemta nuoga galva stovėti po Dievo audromis. Tėvo spindulį, jį patį, sava ranka sugauti ir, apvilktą daina, atiduoti žmonėms šitą dangiškąją dovaną". Tuo Holderlinas nori pasakyti, kad kūrėjas savo kūryboje yra tykomas pavojaus būti ištiktas šitų Dievo audrų, šitų būties žaibų; kad jis pats savyje gali būti nublokštas į visišką sugriuvimą, kaip Holderlinas arba Nietzsche į beprotybę, kaip Mykolas Angelas į gilų nusiminimą, kaip daugybė į kančią ir nusivylimą savo darbais. Kūryba yra žaismas. Ir vis dėlto ji yra daugiau, negu tik žaismas.

Todėl Heideggeris, pratęsdamas minėtos Holderlino minties aiškinimą, ir sako, kad poezija atrodo, kaip žaismas ir vis dėlto ji nėra žaismas. Žaismas suveda žmones draugėn, bet taip, kad kiekvienas pamiršta save. Tuo tarpu poezijoje žmogus susitelkia ant savo buvimo

pagrindo. Kitaip sakant, gryname žaisme žmogus iš tikro užmiršta būties rimtį ir bent valandėlę pagyvena nuo bet kurios būtinybės laisvame pasaulyje. Tuo tarpu poezijoje užsimiršimas pasidaro negalimas. Priešingai, čia žmogus akis į akį susitinka su savo buvimo pagrindu. Čia jis kaip tik paregi būties gelmes ir tuo pačiu jos begalinį rimtumą. Todėl kiek žaisme apsisprendimo rimtumas nyksta, tiek poezijoje jis atsiranda. Susidūręs su savo buvimo pagrindu, žmogus turi apsispręsti ir tuo pačiu turi pamesti žaidęs. **P o e t a s ž a i s d a m a s p e r ž e n g i a ž a i s m ą .**

Tai tinka ne tik poezijai. Tai tinka ir kiekvienai kitai kultūros sričiai. Kiekvienas kultūros kūrėjas nuoga galva stovi po Dievo žaibais ir yra tykomas pavojaus būti ištiktas smūgio. Kiekvienas kūrėjas stengiasi sugauti aukštesnės tikrovės spindulį ir, apvilkęs jį pojusiniu pavidalu, perteikti žmonėms. Kiekvienas kūrėjas yra vedamas fantazijos ir todėl kiekvienas žaidžia. Tačiau šitame žaisme jis vykdo patį žmogaus buvimą, vykdo ir apreiškia aną aukštesnę tikrovę, kurios kultūroje jis kaip tik siekia. Todėl jo žaismas tikrumoje pasidaro nebe žaismas, bet pati rimtoji, pati tragiškoji gyvenimo ir būties tikrovė. Apsisprendimas virsta vienu iš esminių šito savotiško gyvenimo bruožų.

Apsisprendime už kultūrą kaip tik ir glūdi kaltės pergyvenimas. Kultūrinė kūryba yra jaučiama, kaip mėginimas kažką pagrobti ir kaip šito mėginimo nepasisekimas. Žmogus dažniausiai nežino, iš kur jam šitoks pergyvenimas kyla, kas yra jo priežastis, kodėl kultūra yra nepavykęs mėginimas. Tačiau šitoks jausmas jame visados yra. Jis lydi kiekvieną jo kūrybinį pasiryžimą ir pasirodo kiekvieno kūrinio atbaigime. Kai tik žmogus pasiryžta kurti, jis jaučia, kad jis, kaip tasai Prometėjus, rengiasi nusikalsti. Iš kitos pusės, kai tik žmogus savo kūrinį baigia, jis pagyvena jį, kaip įvykdytą kaltę. Gali jis šituo kūriniu ir labai būti patenkintas, gali jo sąmonė jam sakyti, kad jis padarė nepaprastai didelį ir gerą darbą, tačiau savo sąmonėje, pasilikęs vienas su savimi, jo kūrėjas visados jaučiasi kažką pagrobęs, kažką sulaužęs, kažkam todėl nusikaltęs. **K a l t ė s j a u s m a s g l ū d i ž m o g a u s k ū r y b i n ė s e p a s t a n g o s e i r i š j ų y r a n e i š n a i k i n a m a s .**

Mitiniai pasakojimai, kuriuose yra įvystyta kultūros idėja, kaip tik aiškiai išreiškia šią kaltės pergyvenimą. Jau pačioje žmonijos gyvenimo pradžioje, kaip pasakoja Šventraštis, kultūra buvo pastatyta ant nusikaltimo. Kainas nužudė savo brolių Abelį ir, savo neramios sąžinės klajonėms sustabdyti, įkūrė miestą. Kaino giminė išrado amatus ir menus, kolektyvinę gyvenimo formą ir techniką. Vadinasi, pagrinduose to, ką mes šiandien vadiname aukštąja kultūra arba civilizacija, glūdi jos kūrėjo nusikaltimas, iš kurio šita civilizacija kaip tik yra gimusi. Ta pati mintis slypi ir Romos kūrimo legendoje. Romulas užmušė savo brolių Remą ir įkūrė Romos miestą, atidarydamas tuo būdu duris ištisam civilizacijos tipui. Iš Romos išaugo valstybinė organizacija, teisė, šeimos tradicijos. Roma virto vienu iš europinės kultūros pagrindų. Ir štai, ši-v tame pagrinde glūdi kaltė. Tačiau ryškiausiai kultūros ryšį su nusikaltimu vaizduoja Aischilo „Prikaltasis Prometėjus“. Šitoji drama taip pat yra ne individualinio, bet visuomeninio nusiteikimo padaras, nes jos siužetas yra paimtas iš graikų padavimų. Kaip žinome, Prometėjus prieš Dzeuso valią, norinčią išnaikinti žmonių giminę, pavogė dangaus ugnies, atnešė ją žemėn, išmokė žmones kurti ir tuo būdu išgelbėjo juos nuo žlugimo. Žmonės prieš Prometėjų gyvenę urvuose, buvę neišmintingi, negabūs, nieko nemokėję ir nieko nesupratę. Prometėjus

ugnies pagalba išmokęs juos dirbti žemę, statyti laivus, susekti žvaigždžių eigą, įspėti skaičių mįslę. Visi menai ir mokslai buvę jiems Prometejaus atnešti. Jo žygis buvęs tikra žmonijos palaima ir jos išsilaikymo pagrindas. Tačiau sykiu jis buvo ir didelis nusikaltimas. Vogdamas ugnį iš dangaus, Prometėjus žinojo ką daręs. Jis žinojo, kad tuo jis atlieka didelį nepaprastos reikšmės žygį, bet sykiu daro ir didelį nusikaltimą. Jis pats tai aiškiai pasisako; „Norėjau nusikalsti, to neneigiu!“. Už šitą nusikaltimą jis buvo Dzeuso prikalts prie Kaukazo uolų, o plėšrus vanagas kas trečia diena atlėkdavo ir draskydavo jo jaknas. Ir savo kančioje jis jau nebegalėjo sau padėti. Viso ko išmokęs žmones, padėjęs jiems susikurti žmogiškąjį gyvenimo būdą, pats sau nebegalėjo pagelbėti. Jis turėjo nusilenkti aukštesniam likimui ir prisiimti jo sprendimą.

Tai yra pasakojimai, kuriuose yra įvystyta kultūros, kaip kaltės, idėja. Šitos kaltės pagrindas yra nevienodas. Kaino ir Abelio. istorijoje jis yra pavydas. Romulo ir Remo legendoje jis atrodo esąs konkurencijos baimė. Prikaltojo Prometejaus tragedijoje išeina aikštėn lyg ir karitatyvinis — humanistinis motyvas. Tačiau viena yra aišku, kad visi šitie pasakojimai apie kultūros pradžią ją sieja su nusikaltimu. **K u l t ū r ą k u r i a n u s i k a l t ė s** ž m o g u s, kuris sutrauko ryšius su kažkuo, pasilieka vienišas — be savo brolio, be pirmųkščio gyvenimo, iškeliauja į svetimą pasaulį ir šiai vienatvei užpildyti, šioms klajonėms sustabdyti jis pradeda kurti kultūrą.

Šitoje vietoje mes pradedame nujausti visų šitų pasakojimų prasmę ir sykiu nuvokti kultūros tragizmo šaltinį. Žmogus, -kaip pradžioje sakėme, yra paleistas iš gamtos. Gamta savo išsivystyme siekė peržengti pati save ir sukurti tokį padarą, kuris būtų daugiau, negu gamta. Ir tai ji įvykdė žmoguje. Žmogus yra nebe gamta. Visa savo struktūra, savo norais, savo idėjomis, savo galiomis jis išsiveržia iš gamtinės srities. Grynoje gamtoje jis gyventi nebegali. Jis yra priverstas siekti kažko kito, kažkokio naujo gyvenimo laipsnio, kurį jis stato savo paties rankomis ir kurį mes vadiname kultūra. Tačiau iš kitos pusės, šitas pats žmogus pasilieka su gamta susijęs ir savo kilme ir savo prigimties sąranga. Jis yra kilęs iš gamtos. Jo tėviškė yra tasai Šventraščio minimas molis, iš kurio jį suformavo kurianti Dievo ranka. Jis nėra šiam pasauliui svetimas, atėjęs iš kažkur, bet kilęs iš to paties šaltinio, kaip ir visas gyvybinis pasaulis. Jis yra vienos ir tos pačios pasaulinės kūrybos vainikas ir tobuliausias jos laimėjimas. Savo kūnu jis ir toliau pasilieka su gamta susijęs. Jo kūnas yra gamta. Ir štai, šita gamta yra esmingai susieta su jo dvasia, kuri be gamtos negali veikti, negali įvykdyti begalinių savo norų. Žmogus yra paleistas iš gamtos labai savotiškai. Jis yra paleistas pagrindiniu savo būties principu, bet su ja suaugęs savo kilme ir savo prigimties sąranga. Jis yra apspręstas pats susikurti savo buvimui sąlygas, pats pasistatyti naują pasaulį. Iš kitos pusės jis yra taip pat apspręstas ilgėtis senojo pasaulio, ilgėtis pasinerti gamtoje, ištirpti joje, naudotis jos teikiamomis gėrybėmis ir jos vaisiais. Nebūdamas tikrai kūnas, žmogus negali su gamta susiliesti taip, kad virstų jos dalimi, kad būtų joje, kaip Rilkė gražiai yra pasakęs, „visados iščiuje“. Tačiau nebūdamas tikrai dvasia, jis taip pat negali pasidaryti gamtai visiškai svetimas. Jis negali netekti to išvidinio patraukimo, to išvidinio ilgesio į savo kilmės šaltinį. Gamta yra žmogaus tėviškė. Žmogus yra ją pametęs ir išėjęs pats savo rizika ir savo atsakingumu į platųjį pasaulį. Tačiau šitos prarastos tėviškos pasiilgimas yra nuolatos gyvas. Žmogui nekartą būtų malonu pamiršti savo ypatingą padėtį pasauly. Deja, jo sąmonė jam niekados neleidžia to patirti. Jis visados yra atsiskyres ir vienišas savo atsiskyrime.

Šitoks tad priešgyniškas žmogus imasi kurti kultūrą. Kultūra jau nebėra gamtinis gyvenimo būdas. **K u l t ū r o s g a m t o j e n ė r a .** Kultūrinis kūrinys jokia prasme nėra gamtos daiktas. Jis nėra pirmykštis, kurį žmogus rastų. Ne! Jis yra paties žmogaus padaras. Jis yra pagrindas, ant kurio žmogus stato savo naują laisvės ir atsakingumo būseną. Kultūrinis kūrinys yra žmogus rastų. Ne! Jis yra paties žmogaus padaras. Jis kyla ne iš to, kiek žmogus yra su gamta susijęs, bet iš to, kiek jis yra nuo jos atsipalaidavęs. Todėl ir kultūros prasmė yra ne vesti žmogų į gamtą, bet, priešingai, jį nuo gamtos nuvesti kiek galima toliau. **K u l t ū r a y r a ž m o g a u s n u t o l i m o i r a t s i p a l a i d a v i m o į t v i r t i n i m a s i r į a m ž i n i m a s .** Ir juo labiau žmogus apsisupa kultūros kūriniais, juo labiau pridengia nuo savęs gamtą. Kultūringas žmogus jau nebėra pirmykštis, laukinis žmogus, nors šis taip pat turi kultūros pradmenų ir tuo būdu esmingai skiriasi nuo gyvulio. Štai dėl ko kultūra yra specifinis žmogaus ženklas, kurio neturi ir negali turėti jokia kita būtybė. Kultūra įstato žmogų į visiškai naują kelią, kuriuo eidamas jis prie gamtos ne artėja, bet nuo jos tolsta.

Tačiau kultūra nepanaikina žmogaus susijimo su gamta. Gamtos pasiilgimas, anoji prarastos tėviškės nostalgija pasilieka net ir aukščiausios kultūros metu ir net labiausiai kultūringuose žmonėse. Dar daugiau. Kultūros išsivystymas net sustiprina šitą ilgesį. Kultūrinėje kūryboje žmogus patiria, kad jis vis labiau gamtą palieka, kad jis vis labiau tolsta nuo savo pirmykščio šaltinio, vis labiau darosi jam—svetimas ir nebesuprantamas. Jis pradeda jausti, kad dvasios sritis nesugeba išsemti visos jo būtybės, kad dvasios susikurtas gyvenimas didele dalimi yra sausas ir troškus. Todėl noras grįžti atgal, noras pasinerti gamtoje tik dar labiau sustiprėja. Aukštos kultūros metu žmogus pradeda save pergyventi kaip ypatingai atvirą gamtai. Gamtos pasiilgimas, pasiilgimais irracionalumo, nekaltumo, pirmykščio nesąmoningumo atgyja visu stiprumu. Ryšio su gamta kultūra nenutraukia. Ji tik jį įtempia. Ir juo labiau jis yra įtemptas, juo labiau jis žmogų traukia.

Tiesa, šitas pergyvenimas glūdi ir kultūros pradžioje. Bet čia jis nėra toks aistringas. Čia jis apsieiškia ne tiek ilgesiu, kiek entuziazmu. Kultūros pradžia visados yra labai entuziastinga. Žmogus, kuris pradeda išsivaduoti iš gamtos ir statyti naują pasaulį, nori eiti šituo keliu nepaprastai didingai ir džiugiai. Juo arčiau jis stovi prie gamtos, juo labiau veržiasi tolyn nuo jos. Tačiau po visu šituo entuziazmu glūdi gilus nujautimas, kad šitas kelias jį veda tolyn nuo jo tėviškės, kad kūryba yra žmogiškosios vienatvės teigimas, kad ji yra žygis, kuris žmogui graso. Nekurti kultūros žmogus negali, nes kitaip jis negalėtų pasaulyje išsilaikyti. Bet kurdamas kultūrą, jis paneigia gamtinį principą. Nekurdamas kultūros, jis sužlugdytų dvasią, kurios gamta nepatenkina ir neįvykdo. Kurdamas kultūrą, jis sužlugdo gamtą, kurios dvasia taip pat nepatenkina ir neįvykdo. Todėl nors kultūrinė kūryba prasideda entuziastingai, vis dėlto ji yra lydima kaltės jausmo. Klausydamas dvasios, žmogus jaučia nusikalstas gamtai, nuo jos nutoldamas ir ją net paneigdamas. **K u l t ū r i n ė k ū r y b a v i r s t a e n t u z i a s t i n g u n u s i k a l t i m u .** Kiekvienas kultūros kūrėjas pergyvena savyje giliaprasmius Prometejaus žodžius. „Norėjau nusikalsti, to neneigiu“. Žmogus **n o r i** nusikalsti, nes jis nori gyventi taip, kaip reikalauja jo dvasia. Tačiau šitas noras vis dėlto yra nusikaltimas, nes jis eina prieš gamtą ir tuo pačiu prieš patį žmogų, kadangi gamta yra vienas iš žmogiškosios būtybės sudedamųjų pradų. Kultūra kyla iš žmogaus atsitraukimo nuo gamtos. Ir žmogus šitą atsitraukimą įvykdo pats savo darbais.

Minėtuose pasakojimuose kaip tik ir glūdi šitokio dvasios ir gamtos konflikto mintis. Abelis, Rėmas, Dzeusas čia yra gamtinio gyvenimo simboliai. Kol žmogus yra su šituo gyvenimu taikoje, tol kultūra neįkyla. Ji prasideda tik tada, kai Abelis su Remu yra nužudomi, o Dzeusas apvagiamas. Tai nusikalstamieji veiksmai. Tačiau jie duoda pradžią kultūrai, nes jie atpalaiduoja dvasią nuo gamtos. Kainas, Romulas, Prometėjus yra atsipalaidavusios ir todėl kultūringos dvasios simboliai. Jie tragiški, nes jų prigimtyje glūdi nusikaltimas. Jie nužudo savo brolių, jie apgauna savo viršininką kad patys vieni paskui eitų jų pačių pasirinktu keliu. Kaltė tad glūdi pačiuose kultūros pagrinduose. Nepaneigusi gamtos, kultūra negali atsirasti. Bet paneigdamą gamtą, ji paneigia sykiu ir vieną iš paties žmogaus pradų. Žmogus yra pastatytas tarp dvasios ir gamtos. Jis turi apsispręsti. Apsispręsdamas už gamtą, jis paneigtą dvasinį savo pradą ir tuo pačiu paneigtą save, kaip žmogų. Apsispręsdamas už dvasią ir imdamasis kultūros, jis paneigia gamtinį pradą ir galutinėje išvadoje paneigia ir dvasią, kuri visados gamtos yra nešama. Tai tragiška žmogaus gyvenimo priešgynybė. Kultūra iš šitos priešgynybės kyla, todėl ir turi savyje tragiškų bruožų. Kultūros kūriniai darosi tragiški ne dėl atsitiktinio jų tobulumo, bet : dėl 'to, kad jie yra gamtos neigėjai ir šito neigimo vykdytojai. Jie slepia savyje žmogaus dvasią, bet sykiu ir žmogaus kaltę. Štai kodėl žmogus kultūrą ir pergyvena kaip kažką ne tai, ko jis savo esme norėjo ir siekė. Kultūra pasidaro tikrai vienos gyvenimo pusės, tikrai žmogaus dvasios išraiška. Gamtinė pusė pasilieka tamsoje. Tuo tarpu žmogus giliausia savo prigimtimi siekia ir dvasios ir gamtos. Jis jas nori suderinti savotiškoje sintezėje. Kultūra tokios sintezės neduoda. Ji kyla tik iš dvasinio principo ir tik dvasinį principą savo konkrečiuose pavidaluose apreiškia. Todėl kultūriniai kūriniai kaip tik žmogų ir apvilia. Jie, apvilia jį pačiu savo pobūdžiu, pačia savo esmine linkme. Kurdamas žmogus siekia būties pilnatvės, kurioje ir gamta ir dvasia turėtų, savo dalį. Sukūręs jis pastebi, kad jis įvykdė tik vieną būties dalį, kad jis esmingai nuo šitos pilnatvės nutolo ir ją net paneigė. Todėl kultūros, kaip neišvengiamo apsirikimo, kaip būtinos klaidos ir kaltės, pergyvenimas pasidaro žmogui pagrindinis.

Konkrečiai šitas pergyvenimas reiškiasi trejopai. Visų pirma kultūrinis kūrinys atsistoja šalia kūrėjo, nuo jo atitrūksta, savo istorijoje pasidaro nebeaprepiamas ir nebeapvaldomas. Dėl to žmogui kyla sąžinės tragizmas dėl atsakingumo už savo darbus. Žmogus jaučiasi esąs už savo kūrinius atsakingas. Bet sykiu jis žino, kad šitų kūrinių istorijos jis negali tvarkyti ir lenkti ten, „kur pats norėtų. Atsakingumas ir sykiu neatsakingumas virsta tragiška priešgynybė. — Toliau, kultūrinis kūrinys pereina į gyvenimą ir jame pasilieka, suimdamas šitą gyvenimą į tam tikras pastovias formas. Kai šitokių formų prisirenka daug, jos sustingdo gyvenimą ir jį apsunkina. Dėl to kyla konfliktas tarp gyvo tekančio gyvenimo ir sustingusių kultūrinių kūrinių. Žmogus savo paties rankomis nužudo savo dvasią. — Galop kultūrinis kūrinys yra ženklas, vadinasi, turįs ne realų, bet tik simbolinį buvimą. Tuo tarpu simbolis nėra realybė. Jis tik nurodo į realybę. Tačiau žmogus sava kūryba siekia ne simbolių, bet realybės. Jis nori gyventi ne ženklų, bet tikros būties pasaulyje. Dėl to kyla kultūros netikrumo, jos apgaulingumo pergyvenimas. Ženklas sueina į konfliktą su tikrove. — Vadinasi, a t s a k i n g u m o t r a g i z m a s, s u s t i n g i m o t r a g i z m a s i r n e t i k r u m o t r a g i z m a s yra trys konkrečios apraiškos, kuriomis išeina aiškėn savotiškas kultūrinio žmogaus gyvenimo prakeikimas ir kurios padaro, kad kūrėjas šalia

džiaugsmo visados yra lydimas gilaus liūdesio ir nusiminimo.

2. Atsakingumo tragizmas

Kultūrinis kūrinys jau nebėra žmogaus sąmonės turinys. Jis yra objektas, stovįs šalia žmogaus ir priklausąs išviršinei tikrovei. Anksčiau buvęs žmogaus dvasioje idėjos, pergyvenimo ar jausmo pavidalu, kūrimo metu jis išeina iš subjektyvinio pasaulio, susijungia su gamtine medžiaga ir tuo būdu pasidaro neapriklausomas išvidinei tikrovei, iš kurios jis yra kilęs. Kiekvienas kultūrinis kūrinys atitrūksta nuo^ savo autoriaus.

Ir tik atitrūkęs jis darosi pastovus. Kol kūrinys yra žmogaus dvasioje, tol jis kinta ir žlunga, kaip ir pats žmogus. Pastovus jis darosi tik tada, kai yra suimamas į tam tikras išviršines formas, kai atsistoja šalia žmogaus veikalo, statulos, paveikslo, simfonijos, įrankio ar kuriuo nors kitu pavidalu. Tačiau iš kitos pusės atitrūkimas nuo kūrėjo suteikia kurmiui savarankiškumą. Būdamas autoriaus sąmonėje, kūrinys yra visiškai jo priklausomas. Jis gali su juo daryti, ką nori. Tuo tarpu syki paleistas iš sąmonės, kūrinys jau eina savu keliu. Kūrėjas šito kelio netvarko ir neapsprendžia, o "kartais net nepramoto. Išleistas" veikalas, sukurta statula, padarytas techninis išradimas yra jau nebe mūsų galioje ir žinioje. Tiesa, kiekvienas kūrinys reikalauja žmogaus, kuris jį suprastų, kuris juo naudotųsi, vadinas, kuris jį palaikytų jo, k a i p k ū r i n i o , buvime. Tačiau tokiu žmogumi yra jau nebe kūrėjas jau tik dėl to, kad kūrinys paprastai pergyvena savo kūrėją. Kūrėjas yra principaliai mirtingas, o kūrinys principaliai nemirtingas. Todėl kūrinio kelias nėra kūrėjo kelias. Labai dažnai kūrinys nueina priešingu keliu ir įgyja priešingos prasmės, negu jam kūrėjas buvo skyręs. Be to, kūrinio reikšmė istorijoje yra nevienaprasmė. Kartais jis yra laikomas didele gėrybe, o kartais net pamiršamas. Kartais jis kovoja prieš kurią nors kultūros sritį o kartais tą pačią sritį remia ir gina. Kūrinio reikšmės ir prasmės svyravimai istorijoje yra labai dideli, dažnai priešingi ir nepastovūs. Visa tai padaro, kad kultūriniai kūriniai, perėję į ob-jektyvinę tikrovę, pasidaro daugiau ar mažiau kūrėjui svetimi. Jie yra jo ir sykiu ne jo. Jo jie yra savo kilme ir savo turiniu. Ne jo jie yra savo istoriniu buvimo būdu, savo prasme, savo reikšme ir savo įtaka.

Čia todėl ir kyla klausimas: kiek ir kaip kūrėjas yra atsakingas už istorinį savo kūrinio kelią? Paleidęs savo darbą į pasaulį, jis nebėra jo nei apspręsti, nei tvarkyti, nei prižiūrėti. Jo įtaka pasidaro neapaprėpiama, jo reikšmė nebenumatoma. Atrodo, kad su kūrinio paleidimu į gyvenimą baigiasi ir kūrėjo atsakingumas. Žmogus juk negali atsakyti už tai, kas yra ne jo žinioje ir vadovybėje. Vis dėl to šitas klausimas neišsprendžiia taip lengvai, kaip iš syki atrodo. Atsakingumas už savo darbus yra gilesnis, negu tik tiesioginis ir faktinis šių darbų tvarkymas. Žmonių sąmonėje glūdi įsitikinimas, kad žmogus atsako už savo darbus ir istorinėje jų eigoje. Šitas įsitikinimas yra išreikštas žinomoje pasakoje apie žmogžudį ir blogų knygų rašytoją. Abu šie piktadariai mirę ir abu nuėję į pragarą. Žmogžudys buvęs įmestas į didžiausią ugnį, kuri tačiau po kiek laiko prigesusi ir toliau vienodai rusenusi. Rašytojas iš syki patekęs į menką ugnelę. Bet ji pamažu vis augusi ir augusi ir jos plėtimosi galo nebuvo matyti, šiuo pasakojimu liaudies etinė sąmonė nori pasakyti, kad a t s a k i n g u m o d y d i s y r a s u s i j ė s s u i s t o r i n i ų d a r b o p a s ė k ų d y d ž i u .

Be abejo, šitas pasakojimas yra poetinis. Tačiau jis slepia savyje gilią prasmę, pro kurią

mes negalime tylomis praeiti. Savų darbų neapvaldymas istorijoje dar nėra pagrindas neatsakyti ir už jų pasėkas. Jeigu kultūrinis kūrinys istorijoje yra vienaip ar kitaip suprantamas ir išaiškinimas, jeigu jis daro vienokios ar kitokios įtakos, matyt, jis savyje turi tokių pradų, kurie žmonėms leidžia jį vienaip ar kitaip suprasti, vienaip ar kitaip jį vertinti: matyt, jis skleidžia iš savęs tam tikrą dvasią ir todėl daro vienokios ar kitokios įtakos. Tuo tarpu šituos elementus ir šitą dvasią kūrinyje yra realizavęs kūrėjas. Tuo būdu jis yra realizavęs ir aną įtaką, kuri istorijoje paskiau išsivysto ir apsieiškia. Kūrėjui tad priklauso ne tik pati gėrybė, bet ir jos pasėkos istorijoje. Mes ne be prasmės kalbame apie įtaką Platono, Aristotelio, Augustino, Kanto, Hėgelio. Mes nesame toki skrupulatai, kad sakytume, jog šitoji įtaka kilo t i k t a i iš jų veikalų. Mes priskiriame šitą įtaką jų asmenims ir juos pačius vienaip ar kitaip vertiname. Galimas daiktas, kad šitoks vertinimas nėra absoliučiai tikslus. Gal būt jis reikalauja tikslesnės išraiškos. Tačiau savo esmėje jis nėra klaidingas. Jis, kaip ir anas liaudies pasakojimas, slepia savyje atsakingumo tragizmą, kuris kyla iš savotiško kultūros buvimo jos istorijoje.

Kultūrinė kūryba yra gilus dorinis aktas, nes ji užangažuoja visą žmogaus asmenybę. Mes kuriame ne viena kuria savos būtybės galia, bet visu savimi. Kūryba kyla iš žmogiškosios mūsų visumos. Ji todėl yra labiausiai mūsų. M a n o k ū r i n y s y r a l a b i a u m a n o , n e g u m a n o k ū n a s. Mano kūrinys yra tarsi antrasis mano Aš, kuris simboliniu būdu atsistoja šalia manęs. Todėl joks kitas veiksmas nėra tiek susijęs su mūsų asmenybe, joks kitas veiksmas nėra toks asmeninis, kaip kūryba. Tuo pačiu joks kitas veiksmas nėra toks etinis, kaip kūryba, nes mūsų veiksmų etiškumas priklauso nuo jų asmeniškumo laipsnio. Juo kuris mūsų darbas yra labiau mūsų asmenybės nešamas, juo labiau jis yra dorinis. Asmenybė yra dorovės šaltinis ir pagrindas. Visa, kas iš jos kyla, kas yra su ja susiję, kas turi vienokį ar kitokį su ja ryšį, visa yra dora ar nedora. Tuo pačiu ir kultūrinė kūryba, kiek ji nebėra gamtinis veiksmas, yra etinės kategorijos. Ji nėra anapus gėrio ir blogio. Priešingai, ji egzistuoja pačiame etinių žmogaus veiksmų centre.

Tačiau su kiekvienu doriniu veiksmu yra susijęs atsakingumas. A t s a k i n g u m a s y r a ž m o g a u s n u s i t e i k i m a s p r i s i i m t i v e r t y b i n į a r b a n e v e r t y b i n į s a v o v e i k s m ų p o b ū d į. Savo veiksmais žmogus užangažuoja patį save ir pasiryžta savo veiksmų verte save išmatuoti. Atsakingumas todėl nėra nei kurio nors įgimto polinkio nei kurio nors intereso dalykas. Jis yra susijęs su asmeniniu žmogaus gyvenimu, su jo Laisve, su jo apsisprendimu. Žmogus yra atsakingas todėl, kad laisvi jo veiksmai giliausia prasme yra jo aktai, kad į juos jis įdeda pats save, kad per juos jis pats save apreiškia. Todėl jų vertę jis ir prisiima ant savęs, nes šita vertė giliausia prasme yra jo paties vertė. A t s a k i n g u m a s t o d ė l s a v o g e l m ė s e y r a n e k a s k i t a , k a i p ž m o g a u s a t i t i k i m a s p a t į s a v ė. Žmogus neatsako tik už tai, kas yra ne jis pats. Kas kyla ne iš jo, kas nėra su jo Aš susiję, to verte jis negali savęs matuoti, nes šita vertė yra ne jo vertė, ir už tai jis yra neatsakingas. Žmogus neangažuoja savęs už ne save.

Tačiau kultūriniai kūriniai kaip tik yra jis pats, atsistojęs simboliniu būdu šalia savęs. Kultūra nėra gamtinis veiksmas, bet dvasios žygiai, vadinasi, kuo labiausiai asmeniniai ir sąmoningi. Todėl už kultūrinę kūrybą žmogus kuo labiausiai yra atsakingas. Būdama asmeninė, ji tuo pačiu yra kuo labiausiai dorinė ir žmogų angažuojanti. A t s a k i n g u m

a s u ž s a v o k ū r y b ą y r a a t s a k i n g u m a s u ž p a t į s a v e. Išreiškdamas kultūros kūrinys patį save su savo vidaus pasauliu, kūrėjas tuo pačiu išreiškia jame savo vertę arba nevertę. Todėl jis paskui ir turi šitą vertę prisiimti, kai ji atsistoja prieš jį objektyvuotu pavidalu. P a n e i g t i a t s a k i n g u m ą u ž k u l t ū r o s k ū r i n i u s r e i k š t ū p a n e i g t i ž m o g a u s a t i t i k i m ą p a t į s a v e. Etinėje žmonijos sąmonėje atsakingumas už savo darbus yra giliai įsišaknijęs, ir darbų vertingumas visados yra siejamas su asmenų vertingumu.

Bet atsakingumas apima ne tik patį veiksma. Jis apima ir šito veiksmo pasėkas. Juk pats veiksmas savo vertę apreiškia ne tiek savo praeinančiame dinaminiame momente, kiek pasiliekančiuose rezula-tuose. Todėl ant šitų rezultatų kaip tik ir rymo visu savo svoriu žmogaus atsakingumas. Tai tinka ir kultūrai. Kultūrinė kūryba yra toks veiksmas, kuris būtinai apsiereiškia tam tikrais objektyviniais rezultatais. Kūryba, kuri nepaliktų po savęs nieko objektyvaus ir pastovaus, net nebūtų kūryba tikrąja šio žodžio prasme. Kultūrinis veiksmas todėl nėra toks, kuris praeina, bet toks, kuris pasilieka. Dar daugiau, Kultūrinis veiksmas esmingai stengiasi pasilikti kultūriniuose kūriniuose, pasilikti amžinai, iškildamas viršum laiko ir viršum erdvės. A m ž i n u m a s i r p a s t o v u m a s y r a s v a r b i a u s i k u l t ū r i n i o v e i k s m o s i e k i m a i. Jeigu tad žmogus yra atsakingas už savo veiksmo pasėkas, tai kultūroje šitas atsakingumas pasidaro ypatingai sunkus. Siekdamas savo kultūrine kūryba tam tikrų amžinų ir pastovių rezultatų, žmogus įdeda juosna savo vertę arba nevertę ir tuo pačiu ją įamžina. Simboliniu savo buvimu kultūriniai kūriniai pasilieka visados ir tuo pačiu visados išreiškia ir palaiko juose glūdintį kūrėjo vertingumą arba nevertingumą. Išgelbėdami nuo žlugimo asmeninio vidaus pasaulio turinį jie tuo pačiu išgelbėti ir jo vertę. Todėl ir šitos vertės prisiėmimas arba atsakingumas čia darosi ypatingas, kadangi ir pati šita vertė yra "nebepraeinanti.

Kultūrinių kūrinių reikšmė bei įtaka istorijoje yra ne kas kita kaip objektyvuotos kūrėjo vertės išsiskleidimas ir išsivystymas laiko eigoje. Kol šita vertė buvo tik jo vidaus pasaulyje, ji darė įtakos tik jam pačiam. Tačiau kai ji buvo įdėta į kūrinį ir kai šitas kūrinys tapo paleistas į gyvenimą, ji pradėjo daryti įtakos visiems, kas tik su ja susiduria. Tačiau juk šita įtaka nėra keno nors kito įtaka. Ji nėra s v e t i m a įtaka, atėjusi kultūros kūriniui iš šalies. Ji yra paties kūrėjo asmeninės vertės apsiereiškimas p e r j o j o k ū r i n i u s. Istorijoje kūrėjas kalba ne tiesiog, bet per savo darbus. Tačiau visados kalba j i s p a t s , ne kas kitas. Todėl savaime aišku, kad už šitą kalbą jis ir turi būti atsakingas. Paneigti istorinį kūrėjo atsakingumą reikštų paneigti jo buvimą savame kūrinys. Kiek kūrėjas savame kūrinys gyvena,"tiek jis yra už šitą kūrinį ir atsakingas. Šiuo atžvilgiu atsakingumo problema didelių sunkenybių nesudaro.

Sunkenybės prasideda tada, kai paliečiame šito atsakingumo p r i s i ė m i m ą. Principaliai kūrėjas yra atsakingas už savo kūrinius ir už jų istorinę įtaką bei reikšmę. Tačiau jis gali šito atsakingumo neprisiimti jau tik dėl to, kad jis gyvena žymiai trumpiau, negu jo kūrinys. Fiziškai kūrėjas gali net gyventi. Bet jeigu jis yra ištiktas dvasinio aptemimo, kaip Holderlinas, Nietzsche ar Strindbergas, jis vistiek nebegali prisiimti atsakingumo už savo darbus. Tas pat reikia pasakyti ir apie pasėkų pramatymą. Paprastai sakoma, kad už pasėkas žmogus yra atsakingas tik tiek, kiek jas pramato. Tačiau kultūrinėje srityje toksai pramatymas yra labai menkas. Joks kūrėjas negali pramatyti,

kokios reikšmės jo kūrinys turės svetimų tautų ir svetimų laikų žmonėms, kaip jis bus suprantamas ir vertinamas po daugelio amžių. Aprėžtas žmogaus buvimas ir čia nustato ribas atsakingumui prisiimti.

Visa tai padaro, kad principinis atsakingumas už savo darbus pradeda nesutapti su faktiniu šito atsakingumo prisiėmimu. Iš esmės kūrėjas yra atsakingas už visą istorinį savo kūrinio kelią, už visas pasėkas, kurių jo darbas istorijoje palieka, nes tai yra paties autoriaus asmeninio vertingumo ar nevertingumo išsivystymas. Tačiau konkrečiai autorius negali šito atsakingumo prisiimti, nes jis yra arba jau miręs, arba ištiktas dvasinės tamsos, arba galop nepramatęs to, kas su jo kūriniumi įvyks. Kiekvienu tad atveju mes negalime realaus asmens nei už jo darbų istorinius nuopelnus girti nei už jo istorines klaidas peikti. Šitas atsakingumo ir jo prisiėmimo išsiskyrimas pasidaro ryškus dar ir dėl to, kad paprastai kultūros kūriniai savo įtaką išskleidžia ir išvysto tikrai po ilgesnio laiko. Kūrėjas savo kūrinio pražydimo paprastai nesulaukia. Jis negali pasidžiaugti nei dėl jo teigiamybės nei nuliūsti ar atgailoti dėl jo neigiamybių. Mirtis užantspauduoja kūrėjo gyvenimą, jį galutinai įvykdo ir užbaigia. Kas vyksta po mirties, nors tai būtų jo paties vertės ar nevertės išsivystymas, jau nebegali jo faktiškai paliesti, nes jo vienoks ar kitoks likimas jau būna išspręstas.

Šitoje vietoje mes kaip tik ir susiduriame su kultūros atsakingumo tragizmu. Žmogus kuria kultūrą, ob-jektyvuoja savo vidaus pasaulį su jo verte, jaučia atsakingumą ir sykiu žino, kad šito atsakingumo jis negalės išgyventi visa jo pilnatve, negalės pasigėrėti savo darbų vertingumu nei atgailėti už jų nevertingumą. Atidavęs savo kūrinius istorijai, jis negali nei pramatyti jų išsivystymo nei aprėpti jų reikšmės bei įtakos. Savotiškas likimais atsistoja tarp jo ir jo kūrinių. Neperregima uždanga uždengia nuo jo akių istorinį jo paties išsiskleidimą. Žmogus nežino, ar jo kūriniai turės kokios nors reikšmės, kokia šita reikšmė bus, kaip ateitis juos supras ir panaudos. Ir vis dėlto jis t u r i kurti. Kultūrinė kūryba virsta savotiška rizika etinėje srityje. Žmogus kuria rizikuodamas, kad jo darbai istorijoje ne tik neduos to, ko jis norėjo, bet, atvirkščiai, nueis visai priešinga linkme. Tiesa, kiekvienas- etinis veiksmas yra susijęs su tam tikra rizika. Bet kultūrinėje srityje šita rizika yra pati didžiausia, nes mes čia rizikuojame nebepataisomu dalyku. Kūrinių mes juk nebegalime pakeisti. Jeigu tai dar yra įmanoma, kol autorius gyvas, tai jam mirus, šita galimybė absoliučiai dingsta. Leisdamas tad savo kūrinius į pasaulį, kiekvienas kūrėjas rizikuoja, kiekvienas kūrėjas atsistoja prieš gilią tamsą ir abejonę. Bus mano kūriniai istorijoje vertingi ar nevertingi? Išskleis jie savo eigoje mano vertingumą ar nevertingumą? Padės jote (tautai ir žmonijai ar jai pakenks? Ir nėra jokių nulemiančių argumentų šioms abejonėms išblaškyti, čia nieko nepadeda nei gera kūrėjo valia nei kilni jo intencija. Kultūros istorija yra pilna pavyzdžių, kad net ir iš geriausios valios kilę kūriniai žmonijos gyvenime virto didžiausiomis pabaisomis. Kultūros kūrinio vienoks ar kitoks istorinis reikšmingumas neturi ryšio su kūrėjo subjektyviniu nusiteikimu. Todėl šitas nusiteikimas ir negali panaikinti anos rizikos ir pašalinti anų skaudžių abejonių. Viską galų gale nulemia tik paties kūrėjo apsisprendimas: leisti kūrinį į pasaulį ir rizikuoti, ar neleisti ir sunaikinti?

Šito tragizmo gilumas padidėja dar ir dėl to, kad kiekvienas kūrinys yra lydimas psichologinio džiaugsmo, kuris neleidžia kūrėjui abejoti savo darbo vertingumu, tuo būdu pridengdamas netobulybes bei klaidas. Tik tada, kai kūrinys įsijungia į objektyvinį

gyvenimą, kai jame pradeda jis skleistis, tik tada jis pasirodo vispusiškoje šviesoje su visomis savo geromis ir blogomis ypatybėmis. Bet jį pataisyti ar atšaukti tuomet dažniausiai jau esti per vėlu.

Bet ir čia dar nėra atsakingumo tragikos galas. Kultūros įtakos išsivystymas istorijoje yra tragiškas ne tik kūrėjo, bet ir paties kūrinio atžvilgiu. Jau sakėme, kad kultūros srityje/principinis atsakingumas nesutampa su šito atsakingumo konkrečiu prisiėmimu. Kultūrinio kūrinio išsivystymas ir jo reikšmė yra begaliniai. Tuo tarpu jo kūrėjo gyvenimas yra trumpas. Konkrečiai kūrėjas atsako už savo kūrinius tik tol, kol jis yra gyvas. Tačiau jo kūrinys gyvena ir daro įtakos, ir kūrėjui mirus. Jo įtaka tada ne tik nemažėja, bet paprasti dar padidėja, nes, kaip sakėme, kūriniui išsiskleisti reikia kiek ilgesnio laiko. Kam tada tenka atsakingumas už šito kūrinio įtaką, už jo reikšmę ir už jo vertę? Jo autoriaus jau nebėra. Net jeigu tikėsime į anapustinį gyvenimą, tai vistiek šio gyvenimo kintamumas baigiasi su mirtimi. Žmogaus darbų išsivystymas po mirties jau nebegali pakeisti jo likimo, kuris įvyksta mirties momentą. Kūrėjo darbų išsivystymas konkrečiai jo jau nebegali paliesti. Ką tad jis liečia? Atrodo, kad nieko. Atrodo, kad už kultūros kūrinių istorinį gyvenimą niekas neatsako, kad jų teigiama ar neigiama įtaka niekam nepriskiriama ir nieko neįpareigojanti. Kūrėjas pasilieka atsakingas principaliai. Tačiau šitas principinis atsakingumas pasidaro dėl siaučiančios mirties fiktyvus. Todėl atrodo, kad kultūriniai kūriniai banguoja istorijos gyvenime niekeno nebevaldomi, niekeno neapsprendžiami ir niekam neatsakingi. Už jų niekas nebestovi, kas etiškai juos neštų, kas duotų jiems etinės prasmės. Bet tuomet išeina, kad kultūra išsiveržia iš etinių kategorijų ir atsistoja anapus gėrio ir blogio, kad ji virsta tikrai tik žaismu, tiktai kažkokia chimera, iliuzija, svajone, sapnu, niekam nepadedančiu, bet ir nekenkiančiu.

Tačiau tikrumoje taip nėra. Kultūrinis kūrinys visados daro teigiamos ar neigiamos įtakos. Jis visados padeda arba kenkia, išgano arba pražudo. Vadinasi, jis nėra žaismas, nėra chimera ar svajonė, bet rimtas etinis objektas. Jis nėra anapus gėrio ir blogio. Bet jeigu taip, tai kas nors turi būti už jį atsakingas, atsakingas ne tik principaliai, bet ir konkrečiai. Kame nors turi laikytis kultūros istorinio išsiskleidimo etinės šaknys. Čia mes vėl grįžtame prie to paties pirmąsio klausimo. Atrodo, kad kultūros atsakingumo atveju atsiduriame prieš kažkokią paslaptį. Iš vienos pusės mes jaučiame, kad turi būti kažkas, kas atsakytų už kultūrą jos istorijoje. Iš kitos tačiau pusės, mes nesugebame surasti, kam šitokį atsakingumą reikėtų konkrečiai uždėti. Iš tikro, kas gi atsakys už visas tas teorijas, sistemas, valstybes, bendruomenes, mokslo ir meno kūrinius, kurių pilna žmonijos istorija, kurie teikia pasauliui džiaugsmo ir laimės, bet sykiu ir kančios bei kraujo? Kas gali imtis atsakingumo, jeigu kultūrinių kūrinių įtaka dar nėra pasibaigusi, jeigu jie visi dar daugiau ar mažiau veikia, supainiodami žmonijos istoriją ligi neišnarpiojamo audinio? Kas gali išraizgyti tas gijas, kurios nusitiesia tūkstančius metų? Filosofija į šituos klausimus atsakyti neįstengia. Ji tik prieina išvados, kad etinis kultūros kūrinių pobūdis yra aiškus; kad principaliai už jį yra atsakingas kūrėjas; kad etinio savo vertingumo kūrinys nenustoja ir nuo kūrėjo atitrūkęs. Tačiau kai reikia pasakyti, kas konkrečiai turi už šitą vertingumą atsakyti, filosofija nežino. Filosofijos darbas su šitomis išvadomis pasibaigia. Kultūros atsakingumo tragizmas iškyla visu savo gilumu ir sykiu sunkumu. Tačiau jo išsimezgimas glūdi kažkokioje tamsoje.

Sukurta: **Kretingos pranciškonai**